

staande uit een zandgrond. Op mijne geheele reize, van de *Kaapstad* af, had ik geen plek gevonden zoo moeilijk en gevaarlijk te pasferen als deze. Vervolgens nog twee en een half uur voortgereisd zijnde, en nog eene stijle kloof of holte gepasfeerd hebbende, reden wij door het dorp *Zwellendam*, en kwamen op de Drostdij bij den Heer Landdrost FAURE, die mij verzocht bij hem te logeren, terwijl de paarden en de wagen in het dorp bleven.

Beide de oevers van de rivier *Zonder einde*, van de *Bavians-kloof* af tot de plaats waar zij zich met de *Brede rivier* vereenigt, verdienen de bijzondere oplettenheid van het Gouvernement en het nader onderzoek van kundige landbouwers. De rivier ontspringt uit de noordwestelijke bergen van het distrikt van *Drakenstein*, loopt vervolgens door kloven en langs den voet der noordelijke bergketen, bijkans twintig uren oostwaarts, tot zij zich met de *Brede rivier* vereenigt. Het noordelijk gedeelte is rijkelijk voorzien van water, het welk, uit de bergen komende, zich door eene menigte kleine rivieren en beken, (die zeer geschikt zijn om molens aan dezelve op te rigten) met de rivier *Zonder einde* vereenigt. Men kan de landerijen van den noordelijken oever gedeeltelijk rekenen onder de koude zure, en gedeeltelijk onder de gemeleerde; de grond is meerendeels goed, en nevens de aanmerkelijke valleijen geschikt tot den korenbouw, het kweeken van peulvruchten en tot de cultuur van
 eent

eene menigte produkten voor binnen- en buitenland-
 fchen handel, als hennep, vlas, katoen, rijst enz.,
 nevens klaver, luzerne en andere voederkruiden en
 planten, gelijk er al mede allerlei vruchtboomen en
 houtgewas zouden kunnen aangelegd worden. De
 breedte der vallei, tusfchen den voet der bergen en
 de rivier, bedraagt van een half uur tot twee uren.
 De zuidelijke oever formeert ook vele fchoone val-
 leijen, langs welke het land zich langzamerhand
 verheft, ter breedte van een of twee uren, bevat-
 tende eenige aanzienlijke Plaatsen, welke redelijk
 van water voorzien zijn. Deze landen kunnen ge-
 rekend worden onder de gebroken of gemeleerde, en
 gedeeltelijk onder de warme zoete, dezelve zijn te-
 vens gefchikt tot de cultuur der zoo evengenoemde
 produkten, en bovendien tot de veefokkerij, ter-
 wijl de valleijen waarfchijnlijk tot importante plan-
 tingen van theeboomen zouden kunnen dienen. De
 geheele vallei aan beide oevers der rivier, van de
Bayiaans-kloof af tot de *Brede rivier* toe, mag
 omtrent achttien uren lang, en twee tot twee en een
 half uur breed zijn, en zoude, met en nevens het
 zuidelijk gedeelte van de landftreek tot de zeekust
 toe, waarvan ik ftraks gewagen zal, eene der
 aanzienlijkfte diftrikten van de geheele Kolonie uit-
 maken, wanneer het transport der produkten naar
 de *Kaapftad* thans niet zoo bezwaarlijk was, we-
 gens de pafagie van den *Houwhoek*, de *Hottentots*
Hollandsch-kloof, en voornamelijk de *Pal-*

102 REIZE IN DE BINNENLANDEN

miet-rivier. Het is derhalve noodig aldaar eene industrie en cultuur in te voeren, waarvan het proeven een voordeelig debiet en verzending uitlevert, hetwelk ik zal trachten duidelijk te maken door voorbeelden, welke op de meeste landstreken van deze Volkplanting toepasfelijk zijn, ten einde in het vervolg alleen noodig te hebben om aan te teekenen de eigenschappen der Plaatsen en landerijen, welke produkten met de meeste voordeelen in de verfchillende diftrikten aangebouwd, en waar naar toe dezelve vervoerd en gedebiteerd behooren te worden, om de Kolonie tot dien trap van voorpoed te brengen waarvoor dezelve vatbaar is.

De tegenwoordige produkten, welke de ingezetenen van de geheele landftreek tufchen de *Bot-rivier* en de *Breede rivier* aan de *Kaapftad* ter markt brengen, beftaan in tarwe, garst, boter, nevens eenige vrachten timmerhout, als balken en planken, meerendeels van geel hout; wordende de vrachten gemeenlijk gerekend tegen vijftien honderd tot twee duizend ponden, het geen geeft tien zakken tarw van honderd tachtig ponden, of twaalf tot dertien zakken garst. De houtvrachten beftaan uit tien tot twaalf balken van acht of negen duimen dik en vijftien of twintig voeten lang, of in vijf en twintig tot dertig planken van dezelfde lengte, tien of twaalf duimen breed en één duim dik. Voor eene vracht tarw bekomen de boeren aan de *Kaapftad* vier- en veertig rijksdaalders of acht en tachtig guld. holl.,
waas-

waarvan echter de tiende wordt afgetrokken voor het land; voor de garst betaalt men twee tot drie rijksdaalders, of in middelprijs voor eene vracht dertig tot vier en dertig rijksdaalders; eene vracht balken met zestig tot zeventig rijksdaalders, en eene vracht planken met zeventig tot negentig rijksdaalders. Wat de boter betreft, daarvan kunnen de ingezetenen dezer landstreek over het geheel geene groote hoeveelheid leveren; doch, gesteld zijnde dat sommige Plaatsen in het jaar tot duizend ponden zouden kunnen ter markt brengen, waarvan de middelprijs aan de *Kaapstad* voor de vier of vijf ponden tot een rijksdaalder gerekend mag worden, zoude zulks niterlijk twee honderd tot twee honderd en vijftig rijksdaalders kunnen bedragen.

Wanneer men nu hier tegen veronderstelt, dat deze landstreek wordt bevolkt met een behoorlijk getal bekwame en nijvere landbouwers, die zoodanige produkten aankweeken waarvoor de landstreek vatbaar is, en welke de meeste winsten geven, en daarvan ter markt brengen hetgeen zij tot eigen consumptie voor hun huisgezin en Vee niet noodig hebben, dan zullen zij de volgende vrachten kunnen uitvoeren, te weten:

1. fijne Blom, per zak van 200 ℔,	
Rd. 8. of per vracht Rd.	80:0:0.
2. Hennep, per vracht van 2000 ℔,	
3 ft. per ℔, half zuiver	125:0:0.
G 4	3. Vlas,

104 REIZE IN DE BINNENLANDEN

3. Vlas, per vracht van 2000 £ , 4 à
5 ft. per £ , zuiver, omtrent . . . = 200:0:0.
4. Katoen, per vracht van 2000 £ , 8 ft.
per £ , zuiver, omtrent . . . = 330:0:0.
5. Wol, per vracht van 2000 £ , 1 gl.
per £ , zuiver, omtrent . . . = 830:0:0.
5. Rijst, per vracht van 2000 £ , 3 ft.
per £ , zuiver, omtrent . . . = 125:0:0.
7. Peulvruchten, per zak 7 à 8 rijks-
daalders zuiver, omtrent . . . = 70:0:0.
8. Boter, per vracht van 2000 £ ,
10 à 12 ft. per £ , omtrent 400:0:0. à 500:0:0.
9. Vette Ossen, per stuk = 40:0:0. à 45:0:0.
10. Vette Varkens, per stuk = 15:0:0. à 20:0:0.

Wanneer men nu de moeite neemt deze beide onderscheidene inrigtingen van land-huishoudkunde met elkanderen te vergelijken, zal men geene zwaarigheid maken om de laatste de voorkeur te geven boven de eerste welke thans in gebruik is. Het zal 'er dan alleen op aankomen om te onderzoeken en te beoordeelen, of en in hoe verre de tegenwoordige bezitters dezer landerijen zich in staat zullen bevinden, de cultuur tot die hoogte te brengen, waarvoor de grond vatbaar is, en indien zij zulks niet vermogten, wat 'er als dan behoorde ondernomen te worden, om zulke aanmerkelijke landstreken niet langer eene foort van woestijnen te laten blijven; landstreken, waarvan de geheele Kolonie zoo wel als het

Moe-

Moederland, indien dezelve behoorlijk gecultiveerd wierden, de grootfte voordeelen zouden kunnen genieten.

Ik zal mijn gevoelen nopens dit onderwerp aan den dag leggen, door aan te toonen welke fchikkingen, naar mijn oordeel, aldaar voorloopig behoorden gemaakt te worden, en welk nuttig gevolg daarvan met waarfchijnlijkheid vooruit te zien is, waaruit dan ieder oordeelkundig land-oeconomist, ja zelfs elk oplettend lezer, zal kunnen beoordeelen, wat daartoe zoude vereischt worden, en in hoe verre de tegenwoordige bezitters in staat zullen zijn, hunne landerijen tot dien trap van cultuur te brengen, vooral wanneer men overweegt dat ieder tegenwoordig landbezitter, alle door elkanderen genomen, zoo aan werkvolk als veewachters, het zij flaven of gehuurde Hottentotten, geene zes of acht perfonen op zijne Plaats heeft; en wanneer men verder in aanmerking neemt, dat, op het ruimst gerekend, alle de Plaatsen van het geheele diftrikt, thans jaarlijks geene twee honderd en vijftig vrachten, iedere vracht gerekend op de waarde van honderd rijksdaalders, naar de *Kaapftad* ter markt brengen.

Ik ben dan van oordeel, dat aan de beide oevers der rivier *Zonder einde*, van de *Baviaans-kloof* af tot aan de *Brede rivier* toe, behoorde en zoude kunnen aangelegd worden eene nieuwe Stad, van omtrent twee honderd tot drie honderd huisgezinnen,

106 REIZE IN DE BINNENLANDEN

benevens zes of acht dorpen, ieder van zestig tot honderd huisgezinnen. De bevolking der stad zoude voor een gedeelte kunnen bestaan uit honderd of meer landbouwers, die de voorschrevene produkten aankweken, en zich tevens op het bereiden van hennep, vlas, katoen enz., toeleggen zouden, en verder uit ambachtslieden, als timmerlieden, metselaars, wagenmakers, smids, molenaars, touwslagers, wevers, (die voornamelijk grof zaklinnen vervaardigen zouden,) schoenmakers, kleedermakers, bakkers, slagters, winkeliers, kooplieden enz. enz. Deze Stad zou kunnen worden aangemerkt als de hoofdplaats van een nieuw Distrikt of Drostdij, alwaar nevens den Landdrost, Secretaris en derzelve onderhoorigen, zouden kunnen gevestigd worden een Predikant, een Schoolmeester, een Doctor, een Apotheker, een Landmeter enz. Tot het grondgebied der stad zoude kunnen worden aangewezen een distrikt van drie tot vier vierkante hollandsche uren, ieder uur gerekend op vijftien honderd rijnlandsche roeden in het vierkant, bedragende drie duizend zeven honderd en vijftig hollandsche morgen, tot zes honderd rijnlandsche roeden ieder, of omtrent veertien duizend duitsche morgen, ieder van honderd zestig roeden, en gevolgelijk de drie vierkante uren te zamen elf duizend twee honderd en vijftig hollandsche morgen. De verdeeling der landerijen zoude in dezer voege kunnen geschieden:

I. VOOR

1. voor ieder Landbouwer tot eene erve 60 morgen, bedraagt voor honderd Landbouwers	6000 morgen.
2. voor twee Slagters en zes Molenaars, tot 30 morgen	240 ———
3. voor twee en negentig Ambachtslieden, Winkeliers en Kooplieden, tot 10 morgen	920 ———
4. aan temporaire beneficien voor den Landdrost	200 ———
5. dito voor den Secretaris	100 ———
6. dito voor twee Boden, ieder 30 morgen	60 ———
7. dito voor den Predikant	150 ———
8. dito voor den Schoolmeester	60 ———
9. dito voor den Doctor en Apotheker, ieder 30 morgen	60 ———
10. voor gemeenschappelijke Houtbos- schen omtrent	500 ———
11. voor gemeenschappelijke Veeweiden.	2000 ———
12. ter dispositie van het Gouverne- ment, of van de nieuwe Drost- dij, zoude provifioneel kunnen vrij blijven het resterende, om daar- uit de stedelijke onkosten te vinden, en in het vervolg gedeeltelijk aan nieuwe aankomelingen, welke zich hier willen vestigen, te kunnen worden uitgegeven	960 ———

Te zamen uitmakende drie uren
in het vierkant, of , 11250 morgen.
Tot

108 REIZE IN DE BINNENLANDEN

Tot het grondgebied van ieder dorp zouden kunnen worden aangewezen twee uren in het vierkant, of zeven duizend vijf honderd morgen, welke zouden kunnen verdeeld worden op de volgende wijze.

1. voor ieder Landbouwer 100 morgen, bedragende voor zestig Landbou- wers	6000 Morgen.
2. voor een Predikant	100 ———
3. voor een Schoolmeester	60 ———
4. ter dispositie van het Gouvernement of Dorpsbestuur voor extra kosten .	300 ———
5. voor gemeenschappelijke Veeweiden en Houtbosfchen	1000 ———
5. voor dito Veewachters of Herders .	40 ———
	<hr/>

Te zamen uitmakende twee uren
in het vierkant, of . . . . . 7500 Morgen.

Ten einde nu het Gouvernement in staat te stellen om zonder nadeel of onkosten deze etablifementen te kunnen vestigen, de tegenwoordige eigenaars of bezitters van zulke Plaatsen, als te dien einde zouden behooren ingetrokken te worden, behoorlijk schadeloos te stellen, en hunne opstallen of eigendommen naar de tegenwoordige waarde der Plaatsen te betalen, ten einde dezelve vervolgens tot deze nieuwe stichtingen te kunnen employeren; zoo zoude ieder landbouwer voor zijn erve kunnen betalen,
of

of bij onvermogen hem tot schuld kunnen worden aangefchreven, een capitaal van vijf honderd rijksdaalders, of duizend guldens hollandsch, en ieder ambachtsman voor zijn erve twee honderd vijftig rijksdaalders, of vijf honderd guldens hollandsch; hetwelk aan den Lande zoude opbrengen: voor het grondgebied van de stad, namelijk van de erven van honderd landbouwers, vijftig duizend rijksdaalders, en van de erven van honderd ambachtslieden of winkeliers, vijf en twintig duizend rijksdaalders, te zamen vijf en zeventig duizend rijksdaalders, of honderd en vijftig duizend gulden hollandsch, en voor het grondgebied van ieder dorp van zestig landbouwers, dertig duizend rijksdaalders. Bij de uitgestektheid dezer grondgebieden en dezzer erven zoude het Gouvernement nog verder kunnen voegen, voor de stad, en voor ieder dorp eene Plaats van een uur in het vierkant, in het gedeelte van deze landstreek, hetwelk thans bevat de distrikten *Drooge Ruggen*, *Zoetendaals-vallei* en *Uilen-kraal*, gelegen tusfchen den zuidelijken oever van de rivier *Zonder einde* en de zee kust, om reden dat deze landstreek meerendeels behoort onder de warme en drooge gronden, terwijl de landerijen en valleijen aan beide de oevers van de voornoemde rivier behooren onder de koude zure, en gemeleerde landen. Hierdoor zoude in de eerste jaren der nieuwe fichtingen, den kolonisten gelegenheid worden gegeven, om hun Vee in het winterfaizoen

naar

110 REIZE IN DE BINNENLANDEN

naar deze warme drooge Plaatsen te zenden, tot den tijd toe dat hunne cultuur zoo verre gevorderd zoude zijn, om hetzelfde, geheel of gedeeltelijk, des winters op stal te kunnen houden en voederen.

De tegenwoordige prijs der *Plaatsen* in de voorschreven landstreek kan ten hoogste gerekend worden te zullen bedragen, bij voorbeeld, voor eene eenvoudige Veeplaats één tot drie duizend rijksdaalders, en voor eene reeds meer gecultiveerde Bouw- en Veeplaats, met den opstal daar onder gerekend, van vier tot tien duizend rijksdaalders. Het grondgebied der Stad, voor zoo verre hetzelfde door het Gouvernement van de tegenwoordige eigenaars of leenbezitters zoude moeten worden aangekocht, zal derhalve aan kooppenningen niet meerder kunnen bedragen dan ten hoogste vijf en twintig tot dertig duizend rijksdaalders, en het grondgebied van ieder dorp omtrent tien duizend rijksdaalders. Het provendu der kapitalen der uitgegeven erven zoude derhalve uitmaken, van de nieuwe Stad vijf en veertig tot vijftig duizend rijksdaalders, en van een Dorp vijftien tot twintig duizend rijksdaalders. Deze overfchietende kapitalen zouden door het Gouvernement geëmployeerd kunnen worden tot het oprigten van publieke gebouwen voor ambtenaren en officianten, voor kerken en scholen, voor waterleidingen, ponten en bruggen, sluizen, wegen enz., terwijl de noodige dijken langs de rivieren en beken door de ingezetenen, of voor hunne rekening, zouden moeten gemaakt en onderhouden worden. O13

Om de tegenwoordige eigenaars of bezitters zulker Plaatsen, welke ter bevordering der algemeene welvaart ingetrokken zouden moeten worden, op de billijkste en favorabelste wijze schadeloos te stellen, diende men hun niet alleen de kooppenningen te restituëren, welke zij bij aankoop of bij overdracht voor hunne Plaatsen hebben besteed, benevens de sommen die zij tot derzelve reële verbetering mogten uitgegeven hebben; maar het Gouvernement zoude tevens aan hun naar hunne verkiezing vrij kunnen geven, een erve in de stad met zestig morgen, of in een dorp met honderd morgen lands; bovendien zoude hetzelfde aan hun, tot een bewijs zijner gunst, nog verder de permissie kunnen geven om zich eene nieuwe Veeplaats te mogen uitkiezen, het zij langs de grenzen van het *Kafferland* voor rundvee, of op de *Nieuwe velden*, *Roggevelden* enz., voor schapen.

Ten einde den nieuwen aanbouw met den meesten spoed te bevorderen, zoude een gedeelte der nieuwe aankomelingen, die zich hier wilden vestigen, bestaan kunnen uit inboorlingen der Kolonie, welke daartoe mogten geneegenheid toonen; ten welken einde zulks door eene openlijke bekendmaking ter kennis van de ingezetenen zoude kunnen gebracht worden. Echter zoude het grootste gedeelte, voornamelijk der landbouwers, dienen te bestaan uit nieuwe uit Europa aangebragte, in alle takken van landbouw en cultuur bedrevene en nijvere

ko-

III REIZE IN DE BINNENLANDEN

kolonisten, wyl de Kapenaars, hoe zeer fommigen hunner wancn al zeer verre in de cultuur gevorderd te zyn, zonder onderrigting en aanmoediging door najver, nimmer aanmerkelijke voorde- ringen daarin maken zullen. Daar echter zooda- nige bekwame Europifche landbouwers en am- bachtstlieden, welke befluiten zich in zoo verre af- gelegene landen te vestigen, natuurlijk grootendeels zullen bestaan uit de zulken, welke weinig of gee- re middelen van zichzelve bezitten; zoude het Gouvernement aan zulke onvermogens tot het doen der noodwendigste uitschotten, als het oprig- ten hunner woningen, den aankoop van het noodigste Vce, wagen, ploeg en verdere onmisbare gereed- schappen, zaadgranen enz., een zeker kapitaal, op hypotheek hunner landerijen, kunnen verftrekken, bij voorbeeld, een duizend rijksdaalders, waar- van zij, zoo wel als van het kapitaal voor hunne erven, jaarlijks interesfen tegen vier ten honderd aan den Lande zouden moeten betalen, en boven- dien verpligt worden om, na verloop van een ze- ker getal jaren, jaarlijks eene bepaalde fomme van het kapitaal zelve, af te losfen.

Misfchien zal men reeds bij den aanvang zwaarig- heid maken eenig verder gehoor te verleenen aan het voorftel tot eene onderneming welke het Gou- vernement tot zulke aanzienlijke uitschotten zou- de verpligten, dan men zal uit het vervolg mijner voordragt overtuigd worden, dat zelfs de aanzien- lijk-

lijkste fommen, welke ter bevordering van de cultuur aan de *Kaap* zouden mogen worden voorgeschoten, noch den Souverain, noch de Kolonie tot eenigen last zullen verstrekken, maar zoo wel voordelig voor den eersten als noodzakelijk voor de laatste zijn, daar de fondsen, tot goedmaking der benoodigde onkosten, kunnen gevonden worden uit eene vermeerdering van het in omloop zijnde papieren geld, hetwelk het Gouvernement naar evenredigheid der behoefte der Kolonie kan creëren, in de bank van leening deponeren, en aan de ingezetenen uitzetten op hypotheek van landerijen, huizen en koopgoederen, voornamelijk wanneer de laatste als stapelgoederen in 's Lands magazijnen opgeslagen worden, op foortgelijke wijze als in *Noord-Amerika* met opzigt tot den tabak plaats heeft; het geen tot den bloei en welvaart van de *Kaap*-Kolonie even zoo noodzakelijk is, als hetzelfde door de Kapenaars, die belang in hun land stellen, gewenscht kan worden.

Bovendien zullen de meeste nieuwe inrigtingen, welke in het vervolg nog geproponeerd zullen worden, geschieden voor rekening van particulieren, en huizen van commercie in deze Republiek, welke ter bevordering van cultuur en handel in de Kolonie voor hunne rekening nieuwe ondernemingen zullen verkiezen te beproeven. Wanneer ik dan alleen mag veronderstellen in het voorgaande met genoegzame duidelijkheid, en tot overtuiging van het oordeel-

114 REIZE IN DE BINNENLANDEN

kundig Publiek, te hebben beschreven de meest kenmerkende eigenschappen der onderscheidene landstreken in Zuid-Afrika, derzelve klimaten, en den invloed daarvan op de landerijen, welke daardoor min of meer onbruikbaar zijn, en zulks zullen blijven, tot dat dezelve door eene gepaste cultuur geschikter, en algemeen vruchtbaarder gemaakt worden; — wanneer ik zulks mag veronderstellen, dan vertrouw ik tevens, dat alle staatslieden, welken het belang van het Gemeenebest en deszelfs Kolonien ter harte gaat, ja dat alle lieden van oordeel met mij zullen instemmen, dat, hoe eerder hoe liever, zoodanige algemeene heilzame inrigtingen en etablissementen met kracht en nadruk behooren te worden werktellig gemaakt; te meer naardien dezelve aan den Lande, gelijk hier voren is aangetoond, geene of zeer weinige onkosten zullen veroorzaken, en weldra deszelfs finantien merkelyk stijven, en voor den koophandel, manufacturen, en industrie nieuwe bronnen van schatten open zetten zullen, gelijk men uit het vervolg nog nader zien zal. Thans dienen wij, tot meerdere opheldering, te onderzoeken en aan te toonen, wat een onzer bekwame en vlijtige Landbouwers op zestig of honderd morgen goed bruikbaar land jaarlijks zal kunnen winnen, en na aftrek van eigen consumptie nog rijkelyk ter markt brengen.

Wij willen dan veronderstellen, dat van het stadsgebied van zeven duizend zeven honderd en negentig morgen ter cultuur uitgegevene geschikte lande-

reij

reijen, slechts duizend morgen tot korenlanden ge-
 employeerd worden, welke ieder, na aftrek van
 zaadkoren en eigene consumptie, niet meer voor de
 markt zullen opleveren dan twee zakken fijne blom
 van twee honderd ponden ieder, hoewel elke mor-
 gen van zulke landereijen ruim zes of acht zakken
 zouden kunnen opbrengen; dat verder twee honderd
 morgen, voor peulvruchten geschikt, slechts twee
 honderd zakken uitleveren; dat insgelijks van drie
 honderd morgen, tot hennep bestemd, iedere mor-
 gen omtrent duizend ponden half zuiver zal opbren-
 gen; dat van honderd morgen vlas, iedere morgen
 vier honderd ponden; van honderd akkers katoen
 ieder honderd ponden, en van honderd morgen
 rijst, iedere morgen een zak van twee honderd pon-
 den zullen voortbrengen; dat verder ieder Land-
 bouwer van twintig en ieder Ambachtsman van tien
 schapen, welke gezamenlijk meerendeels op het
 braakveld en de gemene weiden, en 's winters op
 stal gevoed kunnen worden, per schaap 's jaars
 vier ponden wol zal bekomen; dat insgelijks ieder
 Landbouwer jaarlijks aan boter zal kunnen winnen
 honderd ponden, en ieder Ambachtsman vijftig
 ponden; en dat bovendien eindelijk ieder Landbou-
 wer 's jaars twee osien en twee varkens en ieder
 Ambachtsman één varken tot den verkoop zal kun-
 nen vetmesten. In dit geval zal, bij recapitula-
 tie, de geheele cultuur bestaan, en de jaarlijkfche
 opbrengst uitleveren, als volgt:

H 2

1. Van

116 REIZE IN DE BINNENLANDEN

1. Van 1000 morgen Korenland 2000 zakken fijne Blom, tegen 8 rijksdaalders, maakt . . . 16000 Rijksd.
2. Van 200 morgen Peulvruchten 200 zakken, tegen 6 rijksdaalders, maakt . . . 1200 ———
3. Van 300 morgen Hennep, 300000 ℔ half zuiver, tegen 3 stuivers, maakt . . . 18750 ———
4. Van 100 morgen Vlas, 40000 ℔ zuiver, tegen 4 stuivers, omtrent . . . 3300 ———
5. Van 100 morgen Katoen, 10000 ℔ zuiver, tegen 8 stuivers, omtrent . . . 1650 ———
6. Van 100 morgen Rijst, 20000 ℔ zuiver, tegen 2 of 3 stuivers, omtrent . . . 1000 ———
7. Van 3000 Schapen, 12000 ℔ Wol, tegen 18 of 20 stuivers, omtrent . . . 5000 ———
8. Voor 18000 ℔ Boter, tegen 8 of 10 stuivers, omtrent . . . 3300 ———
9. Voor 200 vette Ossen, tegen 35 rijksdaalders, maakt . . . 7000 ———
10. Voor 300 vette Varkens, tegen 15 rijksdaalders, maakt . . . 4500 ———

Hetwelk alzoo van achttien honderd morgen lands, buiten de consumptie der Planters zelve, zoude be- dragen de Somme van . . . 61700 Rijksd.
Wan.

Wanneer men nu de cultuur of den opbrengst van ieder dorp op de helft, of op de ronde som van dertig duizend rijksdaalders begroot, dan zal het provenu van zeven dorpen, welke ten minste in het bovengemelde distrikt provifioneel gesticht kunnen worden, bedragen twee honderd tien duizend rijksdaalders, uitmakende voor iederen Landbouwer de matige som van vijf honderd rijksdaalders 's jaars, waarvan hij zijne noodwendigheden tot den landbouw als anderszins zoude moeten aanschaffen; terwijl thans de geringste Wijn-, Koren- of Veeboer, na aftrek van alle kosten, jaarlijks meer dan vijf honderd rijksdaalders overwinsten heeft.

Hier bij zal men aanmerken, dat aan beide de oevers van de rivier *Zonder einde*, behalve deze voor de nieuwe etablissementen gefupponeerde landreijen, zich nog genoegzaam andere goede en bruikbare gronden bevinden, uitmakende ten minste nog twintig vierkante uren, alwaar goede Plaatsen of kleine gehuchten gesticht kunnen worden. Ik zal mij niet vermeten, om te willen bepalen wat voordeel de tegenwoordige bezitters daarvan zouden kunnen trekken, indien zij door goede inrigtingen ondersteund, en door voorschotten in staat gesteld wierden om zich meer werkvolk en beter vee aan te schaffen; echter durf ik onderstellen, dat ten minste het terrein van ieder nog overschietend vierkant uur 's jaars voor vier duizend rijksdaalders aan produkten voor de markt zal kunnen leveren,

118 REIZE IN DE BINNENLANDEN

en gevolgelyk van twintig dergelyke uren tachtig duizend rijkdaalders.

Het gedeelte van deze landftreek, gerekend op omtrent twee uren van den zuidelyken oever der rivier af, tot de zeekust toe, is acht tot twaalf uren breed, en van de *Bot-rivier* tot de *Breed-rivier* vijf en twintig tot dertig uren lang; het is heuvelachtig en bestaat meerendeels uit warme drooge landen. Naardien ik dezelve landen niet gezien heb, en deswegens niet genoegzaam onderrigt ben, zoo bevinde ik mij niet in staat daarover met genoegzame naauwkeurigheid te kunnen oordeelen. Men heeft mij verhaald, dat aldaar eenige goede Veeplaatsen voor rundvee, paarden en schapen zijn; ook vindt men er goed korenland, en het geheele distrikt is rijkelyk van wild gedierte voorzien, waaronder zich wilde paarden, fruisvogelen, hartebeesten, springbokken en meer andere bevinden. Ik zal derhalve slechts in het algemeen aanmerken, dat, naar mijne overtuiging, behalve andere te telene voortbrengfelen, ten minste vijftig middelmatige Plaatsen, ieder met vijf honderd tot duizend schapen bezet, aldaar aangelegd en onderhouden zouden kunnen worden. Om hiervan nu geene andere voordeelen dan de wol der schapen in aanmerking te nemen, en veronderstellende dat deze landen naar de hier boven opgegeven wijze verbeterd en van water voorzien wierden, zoo zouden op deze vijftig Plaatsen vijf en twintig duizend schapen kunnen onderhouden worden; wan-

neer

neer men nu ieder schaap jaarlijks op vier ponden wol rekent, zal deze, ter markt gebragt, omtrent veertig duizend rijksdaalders kunnen opbrengen.

Wanneer men nu ook van alle deze landen geene verdere voordeelen in rekening wil brengen, zal het montant van de geheele landstreek, hetwelk tot hiertoe jaarlijks geene dertig duizend rijksdaalders heeft bedragen, naar mijn ontwerp ten minste kunnen gefchat worden, in het vervolg te zullen opbrengen voor vier honderd tien duizend rijksdaalders aan produkten, te weten:

1. Voor omtrent 20000 zakken fijne Blom en Rijst, tegen 8 rijksdaalders, maakt	160000 Rijksd.
2. Voor 1000000 ff Hennep en Vlas, tegen 3 of 4 stuivers, omtrent	80000 ———
3. Voor 200000 ff Katoen, tegen 7 of 8 stuiv., omtrent	30000 ———
4. Voor 200000 ff Wol, tegen 18 of 20 stuiv., omtrent	80000 ———
5. Voor 50000 ff Boter, tegen 8 of 10 stuiv., omtrent	10000 ———
6. Voor Slagtvee, omtrent	30000 ———
7. De landstreek van de <i>Palmiet-rivier</i> tot de <i>Bot-rivier</i> zal ten minste kunnen opbrengen voor	20000 ———
—————	
Te zamen bedragende	410000 Rijksd.

Na het opgeven van deze schets zal ik mijne gevoelens nu gerustelijk onderwerpen aan het oordeel van het verlicht Publiek, van bekwame Landbouwkundigen en verstandige Kooplieden, in afwachting of dezelve met mij van oordeel zullen zijn, dat de geproponcerde nieuwe aanbouw niet alleen hoe eerder hoe beter diende ondernomen te worden, maar ook dat de voorgestelde berekeningen van den profumtieven opbrengst der op de voorgestelde wijze te verbeteren landerijen, veel eer te gering dan te hoog gesteld zijn. Immers de boven gegevene gedetailleerde berigten wegens de cultuur der landerijen, verbeeldt men zich van dien aard te zijn, dat liefhebbers en belangnemenden zich daardoor kunnen zien in staat gesteld, op goede gronden over de zaak te oordeelen; terwijl in den landbouw min bedreven lezers wel zullen gelieven aan te merken, dat men, bij voorbeeld, in Holland generaliter den opbrengst der landerijen ruim kan rekenen, van één morgen tarwe twintig tot vijf en twintig zakken; één morgen hennep op achttien honderd tot twee duizend ponden; één morgen vlas op acht honderd tot duizend ponden, en de wol van een schaap vier tot acht ponden te bedragen; dat men verder in de Westindien, als mede in *Zuid-Carolina*, en *Georgien*, op twee Acres, te zamen zes honderd rhijnlandfche roeden groot, rekent drie honderd tot drie honderd en vijftig ponden katocn te winnen enz. Wanneer men nu hier mede vergelijkt de boven opge-

gegevene berekeningen, en tevens in 't oog houdt, dat hier gehandeld wordt van eene landstreek welke meer dan twee honderd en vijftig vierkante uren uitgestrektheid heeft, waarvan slechts het achtste gedeelte, en bij verkiezing de beste landen, tot den geprojecteerden aanbouw gerekend zijn, en verder dat van deze tot de cultuur bestemde landereijen van het grondgebied der te bouwen stad, ter grootte van acht duizend zeven honderd en vijftig morgen, alhier slechts in rekening gebragt is de presumtive opbrengst van achttien honderd morgen; als dan zal men, gelijk ik vertrouw, overtuigd zijn, dat, zonder vergrooting, de presumtive opbrengst nog wel de helft, en zelfs daar boven, vermeerderd zoude kunnen worden, het geen echter voorbedachtelijk niet gefchied is, ten einde daardoor alle twijfelingen van minkundige Landbouwers voor te komen, te meer naardien het alhier niet zoo zeer noodig is den opbrengst van zulke landerijen ten breedste of ten naauwkeurigste op te geven, wyl het 'er thans alleen op aan komt, om het Gouvernement en verder alle de genen die belang in het welzijn der Kolonie en in den voorfpoed dezer Republiek stellen, te doen zien, van welk gewigt de *Kaap* zal kunnen worden, wanneer het Opperbestuur van dit Gemeenebest de vermeerdering der bevolking en de verbetering der cultuur en des handels zal willen aanmoedigen en begunstigen, de hiertoe noodige voorzorgen nemen en de vereischt wordende middelen in het

122 REIZE IN DE BINNENLANDEN

werk stellen. Ik vermeene derhalve, dat het niet noodig zal zijn, in het vervolg van dit werk, ten opzichte van andere landstreken in zoo omflagtige details te treden, daar de opgegevene grondbeginfels van aanbouw op alle gedeelten der Kolonie min of meer toepasfelijk zijn; dus dat ik derhalve, altijd op dezelve bouwende, mijne verdere aantekeningen zal kunnen vervolgen.

Het dorp *Zwellendam* is omtrent een half uur van den voet der noordelijke bergketen gelegen, en beftaat uit vijftig tot zestig huizen met derzelve erven, ter grootte van een of drie morgen lands. De huizen zijn gedeeltelijk geplaatst in twee rijen, op den weftelijken oever van eene kleine rivier, welke oever hoog genoeg is om het dorp vooreene overftrooming te beveiligen. De Drostdij is aan het einde van het dorp gelegen, aan de overzijde der rivier. Het dorp heeft eene groote fchoone kerk, en is rijkelijk van water voorzien; de grond behoort tot de koude en zure landen; men vindt eenige goede valleijen aan de ooftzijde der rivier, waarvan ik zoo even fpak, en langs fommige beekjes, welke echter niet gecultiveerd noch bearbeid zijn. De omliggende landerijen zijn over het algemeen niet zoo goed, noch tot de cultuur zoo wel gefchikt, als de landen en valleijen aan de beide oevers der rivier *Zonder einde*. De inwoneren van *Zwellendam* bewerken, behalve eenige tuinen, maar weinig land tot den korenbouw, invoege dat zulks niet toereikend

kend is tot hunne eigene consumptie; 'er wordt ook een weinig wijn gewonnen, die redelijk goed is. De inwoneren bestaan gedeeltelijk uit ambachtslieden en winkeliers, welke tevens logement houden. Bij tijden, wanneer de handel met verafwonende landlieden slap is, leven zij bekrompen en kommerlijk; velen hunner generen zich alsdan met houtkappen in het *Oude Nigualand* en aan de *Plettenbergsbaai*. De erven, die, als gezegd is, slechts bestaan uit een tot drie morgen, zijn al te gering om met voordeel bearbeid te worden, en kunnen het noodige vee, dat ieder inwoner zoude moeten hebben om zijne landerijen te ploegen, niet onderhouden. Hierbij komt nog bovendien het nadeel van niet genoegzame, niet aan hunne beslemming voldoende en ten uiterste gebrekkige gereedschappen, zelfs tot de noodzakelijkste, als ploeg, egge en juk toe, die zoo ellendig zijn, dat daardoor, zoo voor den ploeg als den wagen het voorspannen van tien tot zestien osfen noodzakelijk wordt, waaruit dan genoegzaam blijkt, hoezeer in deze allergewichtigste taak des landbouws verbeteringen in de *Kaap-Kolonie* vereischt worden, en wel voornamelijk eene verandering der ploegen met enkele en dubbele jakken, om de osfen op de Europeische wijze aan de horens intespannen, waardoor alsdan met vier tot zes osfen zoo veel zoude kunnen gedaan worden als tegenwoordig met tien tot twaalfosfen geschiedt; zonder thans in de overige details van dit belangrijk stuk

124 REIZE IN DE BINNENLANDEN

fluk der land-huishoudkunde te treden, waarover ik hier niet verder wil uitweiden. — Dan, bij alle de hier aangehaalde gebreken in derzelver bebouwing, worden de erven nogtans ten voordeele van het Gouvernement, ieder tegen vier tot zes honderd rijksdaalders verkocht.

In eenige kloven van de hooge bergen vindt men hout, en zes tot acht uren van *Zwellendam* ligt het zoogenaamde *Grootvaders-bosch*, hetwelk thans maar weinig bruikbaar timmerhout oplevert, zoo dat tot den bouw van de nieuwe kerk het hout uit de boschen van de *Zoetemelks-vallei* naar *Zwellendam* heeft moeten gebragt worden.

De Heer Landdrost FAURÉ is een achtenswaardig en goedaardig man, en nevens zijne geheele familie vriendelijk in de verkeering, weshalve hij ook algemeen in de Drostdij bemind is. Hij heeft veel liefhebberij in de cultuur en den landbouw; een uur van *Zwellendam* bezit hij eene schoone Plaats, genaamd *Rotterdam*, en verder in het land Vceplaatsen; hij behoort ook onder de weinige landbezitters welke schapen van het Spaansche ras hebben.

Den vijfden des morgens vertrok ik te paard van *Zwellendam*, ter bezigtiging eener Plaats van DIRK VAN REENEN, genaamd *Poespas-vallei*, een uur van het genoemde dorp gelegen aan den voet der noordelijke bergen. Deze Plaats behoort onder de koude zure, en gemeleerde landen, is rijkelijk van water voorzien, en bestaat grootendeels uit schoone
vallei-

valleigronden, welke geschikt zijn tot allerlei foorten van cultuur, tot Vee fokkerijen, voornamelijk paarden, en tot melkerijen. Daar D. VAN REENEN eene aanzienlijke bierbrouwerij een uur van de stad heeft, en deze plaats door cultuur heeft doen verbeteren, zoo laat hij daar ook hop telen, die 'er welig groeit, en thans nergens anders in de geheele Kolonie gevonden wordt. Eenigen tijd na mijne terugkomst aan de *Kaapstad* heb ik met genoeg vernomen, dat voornoemde D. VAN REENEN deze plaats heeft overgedaan aan zijnen schoonzoon, den Heer R I J K S, die, pas uit Europa van eene korte reize teruggekomen zijnde, aldaar met zijne familie is gaan wonen; waarlijk een prijsfelijk voorbeeld, hetwelk te wenschen is, dat door vele jonge Kapenaars mag gevolgd worden, en dat zij zich ook op de Europeische landbouwkunde mogen toeleggen, waardoor de Plaatsen beter bebouwd zullen worden, en de eigenaars zelve meerder voordeelen zullen genieten. De Heer R I J K S heeft veel klaver en luzerne uit Europa medegebragt, welke hij met ijver zal doen aanbouwen; ook denkt hij groote melkerijen aan te leggen.

Des middags te *Zwellendam* terug gekomen zijnde, liet ik de koets vooruit rijden over de *Buffelsjagt-rivier*, en na het eeten den Heer Landdrost FAURÉ en zijne beminnelijke familie bedankt en van hem afscheid genomen te hebben, reden wij te paard, geleid door eenen neef van den Landdrost, naar zijne Plaats *Rotterdam*, om die te gaan zien.

Mer

126 REIZE IN DE BINNENLANDEN

Men vindt op deze Plaats vele schoone gebouwen, stallingen en tuinen; zij behoort onder de gemeleerde landen, en bevat eenige aanzienlijke valleijen. De Heer FAURÉ laat veel granen, garst en haver tot paardenvoeder bouwen, en onderhoudt aldaar een aanzienlijke troep van deze dieren van Engelsch en Spaansch ras, nevens rundvee en bastaard Spaansche schapen, welke reeds redelijk goede wol leveren.

Tegen den avond trokken wij over de *Buffeljagts-rivier*, die, overal vol steenen en klippen zijnde, bezwaarlijk te pasferen is, en kwamen nog vroegtijdig op de Plaats van PIETER BREDA, Lid van den Burger-Raad aan de *Kaapstad*, alwaar wij overnachtten. Deze Plaats behoort onder de warme zoete, en gemeleerde landen, ook heeft dezelve groote en goede valleijen. Aan de beide oevers van de *Buffeljagts-rivier* zijn nog vele schoone Plaatsen gelegen, welke insglijks onder de warme zoete, en gemeleerde landen behooren, en goede Veeplaatzen bevatten, wel voorzien van water in hunne aanzienlijke valleijen. Ja deze Plaatsen zijn niet alleen gelijk het grootste gedeelte der valleigronden in de warme zoete, en gemeleerde landstreken, bekwaam tot Vee fokkerijen en melkerijen, maar ook tot den aanbouw van granen, wijn, hennep, vlas, katoen, rijst, tabak; tot aanplanting van theeboomen, enz. Langs beide oevers der rivier zouden verscheidene dorpen kunnen gesticht worden. Het transport der
pro-

produkten zoude kunnen geschieden naar den mond der *Brede rivier*, waarvan ik straks gewag zal maken, met welke zich de *Buffeljagts-rivier* vereenigt. Het transport is niet bezwaarlijk en de weg omtrent acht of twaalf uren, weshalve de dorpen, welke men aldaar zoude willen stichten, spoedig zouden kunnen opnemen.

De produkten, welke deze landstreek, behoorlijk aangebouwd zijnde, zoude kunnen opleveren, zouden ten minste kunnen bedragen voor de somme van honderd duizend Rijksdaalders, als

1. Voor 10000 zakken fijne Blom,	
tegen 5 rijksdaalders.	50000 Rijksd.
2. Voor 200000 ℔ Hennep en Vlas,	
tegen 3 tot 4 stuivers per ℔.	16000 ———
3. Voor 200000 ℔ Tabak, tegen 3 tot	
4 stuivers	16000 ———
4. Voor vier duizend ℔ Boter, tegen	
8 stuivers	10000 ———
5. Voor 1000 vaten gezouten Vleesch,	
tegen 8 rijksdaalders per vat	8000 ———

Te samen 100000 Rijksd.

zonder eenig gewag te maken van thee, katoen enz. welke aldaar mede aangebouwd zouden kunnen worden.

Den zesden, van voornemen zijnde dezen dag eenen

128 REIZE IN DE BINNENLANDEN

eenen togt van twaalf of dertien uren afteleggen, ter bezigtiging van den mond der *Breede rivier*, en der Plaats genaamd *Rhinoster-fontein*, toebehoorende aan DIRK VAN REENEN, vertrokken wij des morgens om vijf uren. Na over eenige hoogten gereden te zijn, kwamen wij op goede wegen, en spanden niet uit dan tegen den middag, bij de Veeplaats van VOLLENHOVEN, waar wij twee uren vertoefden om onze osfen te doen weiden en onze paarden te voederen. Vervolgens weder vertrokken zijnde, trokken wij eene Veeplaats van den Landdrost FAURÉ voorbij, al verder bestendig voortrijdende, zonder de Plaats onzer bedoeling te kunnen bereiken, tot dat wij laat in den avond, ons genoodzaakt zagen den nacht over te kamperen aan een klein beekje van brak water. Wij hadden dien dag veel wild gedierte gezien, als hartebeesten, springbokken, gazellen, hazen, wilde paarden, struisvogels, wilde paauwen, knorhanen, veldhoenders, faifanten en nog meer andere soorten; wij hadden meermalen ons met jagen bezig gehouden, voornamelijk op wilde paarden, zonder iets anders te bekomen dan een springbok en een veldhoen, waarmede wij ons avondmaal hielden, den ganschen nacht een goed vuur onderhoudende, ter afwering van de verscheurende dieren welke zich hier plegen te onthouden, als wolven, tijgers, enz.

Den zevenden, des morgens om zeven uren, verlieten wij ons nachtverblijf, zetteden onze reize voort,

voort, pasfeerden door schoone vlakten, rijkelijk van gras voorzien, en langs eenige dik met aloë begroeide hoogten. Tegen negen uren bevonden wij ons aan de *Slangen-* of *Slamp-rivier*, welke wij moesten overtrekken om op de bedoelde plaats te komen. Daar wij nu aan deze zijde der rivier van de veewachters, welke zich aldaar bevonden, vernomen hadden, dat de rivier zeer diep was, zoo zond ik eenen van hun, om den opzigter DE JAGER, voor wien ik eenen brief van D. VAN REENEN had, van mijne aankomst te verwittigen, en zijne hulp te verzoeken bij het overtrekken der rivier. Kort daarna kwam gezegde opzigter bij ons, en raadde mij de koets te doen ontpakken, wijl dezelve anders wegens hare zwaarte al te diep in de modder zoude inzakken. Zulks dan geschied zijnde, werden de voor-osfen door een' der veewachters geleid, en de koets geraakte gelukkig over de rivier, gaande het water, het welk geheel brak is, tot de helft van de hoogte der glazen. Wij hadden nog geene zoo diepe rivier gepasfeerd; de bagaadje liet de opzigter DE JAGER op een' boerenwagen over de rivier brengen. Tegen den middag kwamen wij eindelijk op de Plaats *Rhinoster-fontein*, alwaar ik eenige dagen wilde vertoeven.

Den achtften besteedde ik om de Plaats te bezien, en den negenden reed ik naar den mond van de *Brede rivier*, die omtrent een uur van de Plaats gelegen is. Wij voeren over de rivier in een klein

I schuit.

schuitje van D. VAN REENEN, om een kwartier uurs van daar de reede of baai, de *St. Catharina- of Sebastiaans-baai* genaamd, te bezigtigen. Deze baai is niet zeer groot, doch toereikende om eenige schepen nabij den wal op goeden grond te doen ankeren, gelijk men mij ook verzekerd heeft, dat aldaar een Engelsch schip werkelijk ten anker had gelegen. De baai is gelijk alle de andere aan de zuidoost-kust gelegene baaijen der Kolonie, blootgesteld aan de winden uit deze streek.

De oostzijde van den mond der *Brede rivier* is door een zandbank verftopt, welke tot dicht aan den wal loopt, en de westzijde is bezet met eenige klippen, die zich echter niet ver in zee uitstrekken; tuschen deze klippen en de zandbank loopt de stroom door. De mond der rivier is bij laag water niet dieper dan drie of vier voeten, en kan derhalve niet bevaren worden dan met floepen, die mischien tien tot twaalf duizend ponden kunnen laden, of wel met lange platte vaartuigen; waarschijnlijk zoude dezelve uitgediept kunnen worden. Op eenigen afstand van den mond wordt de rivier dieper, echter zoude zij, volgens hetgeen men mij verzekerd heeft, tot *Zwellendam* toe vele ondiepten hebben; het een en ander verdient een nader onderzoek van deskundigen. Hoe het hiermede gelegen moge zijn, het is zeer waarschijnlijk, dat de *Brede rivier* en de rivier *Zonder einde*, met lange platte vaartuigen, dezulke, namelijk, waarvan men zich in Duitschland

land en elders, bij voorbeeld op den *Main*, den *Nekker*, de *Wezer* en andere rivieren bedient, tot den mond toe zouden kunnen bevaren worden. De westelijke oever bestaat, tot een uur van den mond af, uit zand- en klip-bergen, en nog eenige uren verder uit hooge gebergten en klippen. De oostelijke oever daarentegen is vlak, en kan tot aan den mond met wagens bereden worden; het land rijst aldaar langzamerhand op, en vormt naar boven de schoonste vlakke, welke zich tot voorbij de Plaats *Rhinoster-fontein* uitstrekt ter lengte van zeven tot negen uren oostwaarts, tot aan *Duijenhoeks-rivier*, en ter breedte van vier tot vijf uren, van de *Slangen-rivier* tot de zee kust; terwijl de afstand der noordelijke bergen van de *Slangen-rivier* nog zes of acht uren zal kunnen bedragen. De oostelijke oever heeft ook nabij den mond eenige fonteinen van goed zoet water. De mond der rivier is tot eenige uren ver brak, hetwelk voortkomt van de *Slangen-* en andere zoute rivieren, welke geheel brak of zout zijn, en zich in dezelve ontlasten.

De Plaats *Rhinoster-fontein* is eene der schoonsten onder alle de overbergfche Plaatsen. Tot dezelve behooren nog twee of drie Veeplaatsen, welke aan den zee kant gelegen zijn. Deze Plaats strekt zich uit over een gedeelte van de *Groote Plakte*, tot de *Brede rivier*. De eigenaar DIRK VAN REENEN onderhoudt aldaar eenen aanzienlijken troep paarden van honderd en vijftig tot twee hon-

132 REIZE IN DE BINNENLANDEN

derd stuks, van Engelsch en Spaansch ras, nevens een goed getal bastaard Hollandse koeijen, osfen en schapen; ook heeft hij aldaar eene aanzienlijke melkerij, en laat zeer goede kaas maken, die de Hollandse vrij nabij komt doch niet zoo vet is, maar door den tijd zal kunnen verbeteren, wanneer namelijk het voeder voor de beesten nader bij het Hollandse zal komen, en dezelve zullen gevoederd worden, voornamelijk in den zomertijd, aldaar op stal. Op deze Plaats wordt ook veel koren, benevens garst en haver tot paardenvoeder gebouwd; dezelve heeft eenige fonteinen van goed zoet water, hetwelk, door dezelve behoórljk opteruiuen, en met befcherming tegen de warme lucht te voorzien, voor het Vee toereikend is, en nog van veel meer nut en gebruik zal kunnen worden. De geheele landstreek tusfchen de *Buffeljagts-* en *Slangen-rivier*, nevens de geheele groote vlakke tusfchen de *Brede-* en *Duyenhoeks-rivier*, behoort onder de warme zoete, en drooge landen, en onder de middelmatige Veeplaatsen, welke echter veel verbeterd kunnen worden. Zij beftaat grootendeels, voornamelijk de *Groote Vlake*, uit goede vette klei, roode, gele en zwarte aarde, gedeeltelijk vermengd met falpeter, zout en zand. Er bevinden zich op de vlakke groote waterplasfen, zijnde diepe kommen, waarin het regenwater bij de tien maanden van het jaar blijft ftaan, zonder in den zomer zelve geheel uittedroogen of brak en stinkend te worden,

be-

behalve één of twee maanden lang. 'Er groeit ook veel aloë in deze landfreek, voornamelijk op de hoogten en kleine bergen, welke niet dan op zoete landen wil groeijen; daarentegen behooren de landerijen, welke aan den voet der bergketenen gelegen zijn, onder de koude zure, en gemeleerde. Deze landfreek is voornamelijk geschikt tot den koornbouw, tot voederkruiden, en zoude verder veel katoen, hennep, vlas, tabak en dergelijke, en waarfchijnlijk ook thee, kunnen voortbrengen. 'Er zoude ook veel aloë getapt en gekookt kunnen worden, waarvan de Plaats *Rhinoster-fontein* alleen dertig tot veertig duizend ponden jaarlijks zoude kunnen leveren, daar men rekent dat de fappen der bladeren van tien aloëboomen een pond gekookte drooge aloë geven, en dat door eenen man, of zelfs door een kind van tien of twaalf jaren, in eenen dag een emmer fap, of tien ponden aloë kan gemaakt worden. Ook de Veefokkerijen kunnen tot eene aanzienlijke hoogte gebragt worden, waardoor dan eene groote hoeveelheid wol, boter, kaas en gezouten vleesch zoude kunnen gewonnen worden; waarbij de Lezer gelieve te letten op hetgeen hier voren in 't algemeen over de warme en drooge landerijen gezegd is.

Men verhaalde mij dat het water uit de *Duivenhocks-rivier*, door den natuurlijken loop met eenigen weinigen arbeid te hulp te komen, over de boven beschrevene *Groote Vlakte* zoude kunnen geleid worden.

den. Dit verdient een naauwkeurig onderzoek van deskundigen. Zoo veel is buiten twijfel, dat door middel van kunstwerken, door schepraderen enz., veel water op deze vlakte kan gebragt worden.

Deze geheele landstreek verdient alle oplettendheid en zorg, wijl de kosten, welke men daaraan zoude willen besteden, door den opbreng der produkten die men aldaar zoude winnen, rijkelijk vergoed zouden worden.

Aan den oostelijken oever van den mond der *Breede rivier* behoorde eene Stad van twee honderd tot twee honderd en vijftig huisgezinnen gesticht te worden, waaronder zich schippers, lootsen en visschers moesten bevinden, om bij de kustvaart en op de rivieren gebruikt te worden; ook zoude men een gedeelte derzelve, nevens wel voorziene magazijnen, bij de landingplaats aan de baai dienen te vestigen, ten einde de schepen, welke de produkten komen afhalen, zonder tijdverzuim of een al te lang vertoeven op de reede, hunne ladingen kunnen innemen. Verder zouden op de *Groote Vlakte*, en tusschen de *Buffeljagts* - en *Slangen-rivieren*, zes of acht dorpen en eenige gehuchten gesticht kunnen worden. Aan ieder Planter zoude men honderd of honderd vijftig morgen lands kunnen geven, om zoo veel te meer schapen te kunnen houden; hunne huizen, voornamelijk op de *Groote Vlakte*, zouden dienen in reijen geplaatst te worden, naast de boven beschrevene waterplasfen of kommen, welke het
meest

meest van water voorzien zijn, invoege dat het land van ieder Planter aan het woonhuis fluitende, of eene noordelijke strekking naar de *Slangen-rivier*, of eene zuidelijke naar de zee kust volge. Vier woningen dienden telkens naast bij elkander gebouwd te worden, en daarvan twee aan twee tegen elkanderen over, ten einde gemeenschappelijke veewachters te kunnen houden, en de landen beurteling te kunnen doen afperken.

Indien nu bovendien in het vervolg bij een naauwkeurig onderzoek mogt bevonden worden, dat het water uit de *Duivenhoeks-rivier*, welke nooit uitdroogt, naar deszelfs natuurlijken val, zonder kunstige machines te gebruiken, over de *Groote Vlake* zoude kunnen geleid worden, alsdan zal deze landstreek eene van de vruchtbaarste en schoonste gewesten der geheele Kolonie worden, en zeer veel overeenkomst hebben met de landerijen in Holland tusfchen *den Haag* en *Delft*, of bij *Amsterdam* langs de beide oevers van *den Amstel* enz., De *Duivenhoeks-rivier* zoude namelijk in verscheidene kanalen geleid, en aldus over de geheele vlakte verdeeld kunnen worden. Deze kanalen zouden, even gelijk sommige vaarten en rivieren in Holland, in dijken befloten, en hooger dan het waterpas der landerijen, in de vlakte kunnen geleid worden, ten einde het land daardoor naar goedvinden onder water te zetten, het zij men hetzelfde als kunstige weilanden wilde bebouwen, het zij als rijstvelden, het

zij dat men 'er andere produkten, die eene opzettelijke bewatering eischen, daar op telen wilde. In dit geval zullen over de geheele *Groote Vlake*, die omtrent dertig of veertig vierkante Holl, uren, of meer dan honderd duizend morgen, meest goed bruikbaar land, bevat, kunnen worden gevestigd duizend huisgezinnen, welke ieder honderd morgen lands zouden kunnen bekomen, dus dat op deze landstreek ruim tien duizend zielen zich zouden kunnen generen, daar op dezelve thans geen honderd en vijftig menschen gevonden worden.

Dan ook zelfs in de minder gunstige vooronderstelling, dat bij een voorafgaand opzettelijk onderzoek mogt blijken dat het water uit de *Duivenhoeks-rivier* niet op de boven bedoelde meer eenvoudige wijs, over de vlakte kon heen geleid worden, zoo zal hetzelfde ten minste door konstwerken daar naar toe gebragt kunnen worden, als door zuig- en drukwerken, die het op eene zekere hoogte in komen of bakken zouden verzamelen, om het vervolgens daaruit, door middel van houten pijpen, heen te leiden waar men het noodig oordeelt.

Zoo in het eene als andere dezer beide gevallen, zal het meermalen bedoelde Waterbouwkundig onderzoek beslissen moeten of, en waar, fluizen dienden aangelegd te worden, om het water der rivier aldus af te leiden.

Ten einde den in dit vak min bedrevenen lezer in staat te stellen zich een denkbeeld van zulke waterlei-

leidingen, en den daartoe noodigen toefsel te maken, zal ik in een volgend Sijstematiesch Werk over de *Kaap* braedvoerig hierover spreken, en eene berekening der onkosten daarbij voegen. De ondervinding heeft geleerd dat tot zoodanige waterleidingen zeer geschikt zijn houten pijpen van dennenboomen, welke meer dan vijftig jaren in den grond kunnen goed blijven, wanneer er namelijk bestendig water door loopt. Daar nu de dennenboomen aan de *Kaap* algemeen en welig groeijen, en binnen twintig of vijf en twintig jaren tot zulke pijpen bruikbaar zijn, zoo kan men ligtelijk beoordeelen, dat de kosten tot zoodanigen aanleg, zeer gering zullen zijn.

De produkten dezer landstreek, nevens die van de *Buffeljagts-rivier* en omliggende streken, kunnen in kleine vaartuigen naar den mond der *Brede-rivier*, als naar hunne stapelplaats vervoerd worden, ten einde van daar over zee verder naar de *Kaapstad* of elders buiten de Kolonie verzonden te worden.

Men zal zonder vergrooting de produkten, welke in bovengemelde landstrekken kunnen gewonnen worden, mogen berekenen te zullen bedragen als volgt:

138 REIZE IN DE BINNENLANDEN

1. Voor 40000 zakken fijne Blom
en Peulvruchten, tegen 5 rijks-
daalders, maakt . . . . 200000 Rijksd.
2. Voor 1000000 fl Hennep en Vlas,
tegen 3 of 4 stuivers, maakt . . 80000 ———
3. Voor 200000 fl Katoen, tegen
6 stuivers, maakt . . . . 25000 ———
4. Voor 250000 fl Wol, tegen
15 tot 16 stuivers, omtrent . . 80000 ———
5. Voor 60000 fl Boter en Kaas,
tegen 8 stuivers, maakt . . . . 10000 ———
6. Voor 200000 fl Aloë, tegen 3
stuivers, omtrent . . . . 12000 ———
7. Voor 200000 fl Tabak, tegen 3
of 4 stuivers, omtrent . . . . 16000 ———
8. Voor 4000 vaten gezouten Vet
Osfen- en Varkensvleesch, tegen
8 rijksdaalders, maakt . . . . 32000 ———

Bedragende te zamen 455000 Rijksd.

Den tienden, 's morgens om acht uren bij warm weder van *Rhinoster-fontijn* vertrokken zijnde, pasfeerden wij de hier voren gemelde schoone *Groote Vlakte*, en zagen op vele plekken, zoo wel op heuvelen als in valleijen veel aloë staan; wij ontmoetten geene Plaatsen van Planters, als zijnde de weinige, welke daar omstreeks gevonden worden, langs de *Slangen-rivier* geplaatst, en aan den zeekant,

Waar

waar men meest zandgronden aantreft. Des namiddags pasfeerden wij de *Duivenhoeks - rivier*, en spanden uit, een uur van de Plaats van den Veldkommandant PIETER LOMBARO; vervolgens nog een uur voortgetrokken zijnde, kwamen wij op de Plaats van PIETER DUPRÉ, waar wij den nacht bleven. Dezelve is eene welbewerkte koren- en goede Veeplaats, voorzien van verscheidene aanzienlijke gebouwen en schoone tuinen; hetgeen ons echter op het aangenaamste verraste, was een met kunst en vlijt aangelegde groote vijver, wel voorzien van goede visch, teffens geschikt om in den droogen tijd genoegzaam water aan de groote Vee-kudden te verzorgen en de ruinen te bevochtigen: waarlijk, voor Zuid-Afrika een even zoo prijsfelijk als noodzakelijk, schoon thans zeer zeldzaam te vinden werk, hetwelk echter in de warme en drooge landen zoo veel mogelijk algemeen ingevoerd behoort te worden.

Den elfden, 's morgens om half acht uren, bij regenachtig weder, van de Plaats, waar wij ons nachtverblijf gehouden hadden, opgebroken zijnde, vervolgden wij onzen weg over bergen en heuvelen; wij pasfeerden de zoogenaamde *Krachs-hoogte*. Dit is een lange en hooge berg, wiens oppervlakte uit vette kleiarde bestaat, waardoor de weg bij regenachtig weder glibberig, slecht en gevaarlijk is; te meer naardien dezelve langs de schuinsche afhelling des bergs naar de hoogte oploopt en vol diepe

ga-

gaten en nitgespoelde holten is; ook scheelde het weinig of de koets was in eene dier holten gevallen, het eene achterwiel was reeds daar in, doch het rijtuig werd nog gelukkig voortgeholpen, en wij kwamen op de Plaats van LOMBARD, broeder van den Veld-Kommandant, drie en een half uur van P. DUPRÉ, waar wij eenige uren uitspanden. Vervolgens reden wij voorbij eene Plaats van HOLTZHUIZEN, welke aan de *Vet-rivier* ligt, en passeerden deze nog een uur verder, bij de Plaats van JACOBUS DUPRÉ, ZOOH VAN P. DUPRÉ, waar wij dien nacht bleven. Deze Plaats, welke door deszelfs schoonvader HEILIGERT MULLER, een bekwaam, kundig en vlijtig Landbouwer, is aangelegd, behoort mede onder de schoonste en beste overbergfche Plaatsen. Dezelve is eene voortreffelijke Korenplaats, en heeft eenen goeden vetten grond, die voor een groot gedeelte kan onder water gezet worden; het voortbrengfel van den grond is dertig, ja veertigvoud; de tuinen zijn groot en met vele fchoone vruchtboomen en wijngaarden beplant, welke redelijk goeden wijn leveren; de Plaats is niet minder gefchikt voor Vee, en men vindt onder andere kudden op dezelve eenen troep van drie honderd bastaard fpaanfche fchape; verder is dezelve voorzien van aanzienlijke gebouwen en stallingen. Ik heb bij JACOBUS DUPRÉ het eerste vlas, in de Kolonie wasfende, gevonden, het groeit er zeer welig, lang, dun en dicht bij elkanderen; op de
Plaats

Plaats lag sedert twee jaren een gansche hoop onbewerkt, uit gebrek aan deskundig werkvolk. Ik heb een gedeelte van dit vlas medegenomen naar de *Kaapstad*, en na hetzelfde aldaar door eenen mijner kolonisten te hebben laten bereiden en spinnen, bevond ik dat het een zeer sterk garen gaf, en dat het zeer wit, lang en fijn zal vallen, wanneer het behoorlijk zal bewerkt worden.

Den twaalfden vertrokken wij des morgens om half acht, en pasfeerden, na een uur wegs te hebben afgelegd, de *Kaferkuils-rivier* bij eene Plaats, welke toen eerst nieuw door HEILIGERT MULLER werd aangelegd. Ik vertoefde een uur bij hem, om met hem te spreken over togten welke hij ver in het land der *Kaffers* had gedaan, als mede over den landbouw in Zuid-Afrika en het aanleggen van Plaatsen, waarin hij zeer ervaren is. Vervolgens pasfeerden wij een uur van daar de Plaats van de Weduwe VOOREÉ, en spanden uit twee uren verder bij eene Veeplaats van RENTSBURG. Toen wij des namiddags weder wilden inspannen, waren de osfen verre weggelopen, zoo dat wij eerst om vijf uren van daar vertrokken, en des avonds om acht uren, bij donkeren nacht, op de Plaats van CORNELIS SNIJMAN aankwamen, waar wij vriendelijk onthaald werden, terwijl wij een half uur te voren op de naast voorliggende Plaats geen nachtverblijf hadden gevonden.

Den dertienden van de Plaats van C. SNIJMAN vertrok-

trokken zijnde, kwamen wij, na drie en een half uur rijdens, een hoogen berg af, gelegen aan de *Gouds-rivier*, welke wij gelukkig pasfeerden, offchoon derzelver oever buitengemeen steil naar beneden gaat, en spanden uit aan de overzijde op de Plaats van JESAJAS MEIJER, waar ik een paar uren ver-toefde. Vervolgens pasfeerden wij wederom een der hooge stijle bergen, welke de oevers van de *Gouds-of Gaurits-rivier* meest influiten, en kwamen, na drie uren rijdens, op de Plaats van CHRISTOPH BOODA, die toen ziek was en den volgenden nacht overleed. Ik had nog even tijd gevonden, om eeni-ge minuten met hem te spreken; hij was de zwaar-lijvigste man waarvan ik ooit gehoord heb; vóór zijne ziekte woog hij over de zeven honderd pon-den, gelijk zijne vrouw en naastbestaande vrienden, welke toen op de Plaats waren, mij zelve verhaald hebben. Mijn gevolg ging met de koets nog een en een half uur verder, op de Plaats van een' anderen MEIJER, om aldaar te overnachten, en ik reed nog twee uren te paard tot aan den mond van de *Gouds-rivier*, op de Plaats van HENDRIK RENSBURG die een verstandig Landman is, om met hem over de gelegenheid en bijzonderheden van de *Vleesch-en Visch-baaijen* te spreken. Hij heeft een goede Koren- en Veeplaats en aanzienlijke Veefokkerijen, welke echter altemaal uit kaapfche koebeesten be-ftaan. Hij houdt dezelve in de kraal vast gebonden. Honderd derzelven geven nog niet zoo veel melk als twintig hollandsche kocijen. Den

Den veertienden vertrok ik des morgens onder geleide van R E N S B U R G S zoon en schoonzoon naar de *Vleesch-baai*, welke een klein uur van de Plaats gelegen is, waar ik de baai en de landingplaats onderzocht. Men vindt aldaar vele en extra goede oesters, waarmede de jonge R E N S B U R G mij rijkelijk verzorgde. De koets was 's morgens, volgens afspraak, na drie uren rijdens aldaar gekomen. Des namiddags vertrokken wij te zamen, en kwamen een uur van de *Vleesch-baai* voorbij de Plaats van P I N A R D, en nog een uur verder op de Plaats van B E R N A R D, waar wij overnachteten.

Den vijftienden vertrokken wij 's morgens vroegtijdig, pasfeerden de Plaats van A B U E, en kwamen, na twee uren rijdens, op 's Lands Post aan de *Mosfel-baai*, bij den Heer A B U E, 's Lands Posthouder aan, alwaar ik vriendelijk onthaald werd en eenige dagen vertoefde, ten einde de baai en ommelanden te bezien. 's Lands Post bestaat uit een klein woonhuis voor den Posthouder en eenige onbeduidende bouwvallige zijgebouwen en stallingen, nevens een schoon Korenmagazijn, waarin vier duizend mudden tarw opgeslagen kunnen worden, en het welk toen juist de Posthouder op order van het Gouvernement in goeden staat had laten herstellen, vermits de Gouverneur, toen hij op zijne binnenlandsche reize deze landstreken doorkwam, had laten bekend maken, dat het Gouvernement van de Ingezetenen dat jaar vier duizend zakken tarwe wilde
koo-

144 REIZE IN DE BINNENLANDEN

kooppen, tegen zes en twintig rijksdaalders de vracht van tien zakken tot honderd tachtig ponden, het welk echter geen voortgang heeft gehad. 's Lands Post staat op den grond die tot de Plaats van **ABUR** behoort.

De *Mosfel-baai* is eene schoone en ruime baai, alwaar vele schepen, omtrent een half kwartier uurs van de landingplaats, welke naast bij 's Lands Post is, op goeden grond kunnen ten anker liggen. De baai is aan de zuidooste winden blootgesteld, welke echter in het wintersaizoen zelden waaijen. De Koopman **MURRAY** die aan de *Kaapstad* woont, heeft mij verhaald, dat hij in één jaar elf reizen van de *Kaapstad* naar de *Mosfel-baai* heeft laten doen om goederen van daar te halen. Een kwartier uurs zuidelijk van den Post is nog eene landingplaats, en een half uur ten noorden nog eene derde, gelegen in de zoogenaamde *Kleine Mosfelbaai*, op de Plaats van voornoemden Koopman **MURRAY**, alwaar zich niet ver van den wal eene klip bevindt, waarop zich robben onthouden.

's Lands post is in den zomertijd thans schaars van water voorzien door eene zwakke fontein, die echter, wanneer met dezelve zorgvuldig omgegaan wierd, toereikend water zoude geven. De zuidelijke landingplaats heeft ook eene kleine fontein; daarentegen is de *Kleine Mosfel-baai*, of veel meer de Plaats van **MURRAY**, rijkelijker van water voorzien, hetwelk echter op een kwartier uurs afstand
naar

naar het strand geleid of overgevoerd moet worden. Des winters of in den regentijd is overal ruimte van water.

Waarschijnlijk zoude men, hoewel niet zonder moeite, een hoofd in zee kunnen maken, waar achter de schepen veilig zouden kunnen schuilen. Hout en rotssteenen vindt men in de nabijheid, het eerste inzonderheid is in het *Oude Niqualand* voor een geringen prijs te bekomen. Met dit al zouden de onkosten, tot het vervaardigen van zoodanig hoofd vereischt wordende, nog wel op vijftien of twintig duizend rijksdaalders kunnen te staan komen.

De *Vleesch- en Visch-baaijen*, welke naast elkanderen liggen, zijn, hoewel kleiner dan de *Mosfelbaai*, echter tevens geschikt om schepen veilig te doen ankeren. De landingplaats heeft eene kleine fontein, welke, wanneer dezelve opgeruimd, en daarmede goed huis gehouden wordt, genoegzaam water kan geven. Men zoude ook de *Gouds-rivier* door een kanaal naar de *Vleesch-baai* kunnen leiden.

De landstreek tusschen de *Duivenhoeks-* en *Gouds-rivier*, voornamelijk langs de *Vet-rivier*, behoort onder de warme zoete landen, welke ruimte van water hebben; en de landstreek tusschen de *Gouds-rivier*, de zee kust en de *Brak-rivier*, onder de warme drooge, en gemeleerde landen, welke thans gedeeltelijk schaars van water voorzien zijn, wijl met de fonteinen, welke zich aldaar bevinden, niet

K be-

behoorlijk omgegaan wordt. Daarentegen behooren de Plaatsen, welke aan den voet der noordelijke bergketenen gelegen zijn, onder de koude zure, en gemeeerde landen. De geheele landstreek, van *Duivenhoeks-rivier* af tot de *grootte Brak-rivier* toe, zal in de lengte bedragen omtrent zestien of achttien uren gaans, en van de noordelijke bergketenen tot de zee kust ten naastenbij tien of twaalf uren. Deze landstreek zoude veel granen, hennep, vlas, katoen, tabak en thee kunnen opleveren, voornamelijk de landerijen langs de *Vet*- en andere rivieren, alsmede aloë, wol, boter, slagvee enz., en tevens goeden wijnbouw kunnen hebben. Hier zouden acht of tien dorpen kunnen gesticht worden, ieder van honderd huisgezinnen. De produkten zullen alsdan eene aanzienlijke hoeveelheid meer kunnen bedragen dan die van het distrikt van de *Buffeljagts*- tot de *Duivenhoeks-rivier*; naardien echter de ingezetenen tusschen de *Duivenhoeks*- en *grootte Brak-rivier* voor het grootste gedeelte meer gezocd zijn, zal men vooreerst kunnen afwachten, wat zij, door andere voorbeelden aangemoedigd, door eigene industrie zullen kunnen te wege brengen; en men zoude inmiddels slechts drie of vier dorpen kunnen stichten, te weten aan de *Vet-rivier*, de *Gouds-rivier*, en tusschen de *Mosfel*- en *Vleesch-baaijen*; aan welke baaijen ook loofsen, vischschepen en ambachts-lieden, nevens magazijnen, behoorden gevestigd te worden.

De produkten welke de hier verhandelde land
streek

streek bij eenen verbeterden aanbouw zoude kunnen tellen, en door de *Mosfel-baai* vervoeren, mag men veilig berekenen te zullen kunnen bedragen als volgt:

1. Voor 30000 zakken sijne Blom en Peulvruchten, tegen 5 rijksdaalders	150000	Rijksd.
2. Voor 500000 ff Hennep en Vlas, tegen 3 tot 4 ft.	40000	————
3. Voor 500000 ff Tabak, tegen 3 tot 4 ft.	40000	————
4. Voor 150000 ff Katöen, tegen 6 ft. omtrent	18000	————
5. Voor 250000 ff Wol, tegen 16 ft.	80000	————
6. Voor 60000 ff Boter, tegen 8 ft.	10000	————
7. Voor 400000 ff Aloë, tegen 3 ft.	24000	————
8. Voor 3000 vaten gezouten Vleesch, tegen 8 rijksdaalders	24000	————
9. Voor . . . . Thee		

Te zamen bedragende de somme van 386000 Rijksd.

Den zestienden, des morgens, reed ik uit in gezelschap van den Heer ABUE, om deszelfs Plaats te gaan zien, welke zich meer dan een uur gaans van 's Lands Post uitstrekt. Vervolgens zagen wij de Plaats van MURRAY, genaamd de *zeven Fonteynen*, zijnde ook omtrent een uur gaans van

K 2 's Lands

's Lands Post gelegen. De Heer MURRAY heeft aldaar magazijnen, nevens een winkel van allerlei koopgoederen, onder de beheering eenes boekhouders. Des namiddags gingen wij langs het strand, om de voornoemde tweede landingplaats en fontein te bezien. Een klein half uur van daar, aan den westelijken uithoek der baai, zagen wij op hooge klippen eene groote holte, genaamd het *Schelpengat*, of de *Man met den hoed*, alwaar eene menigte schelpen meer dan honderd voeten boven het water gevonden worden. Men gebruikt dezelve hier om er kalk van te branden.

Den zeventienden, om tien uren, vertrokken wij van den Post, en trokken bij de Plaats van MURRAY de *Hariebeest-rivier* over, vervolgens de kleine *Brak-rivier*, welke uit twee armen of beken bestaat, en kwamen na vier uren rijdens op de Plaats van de weduwe FERBLANS, alwaar wij overnachteten. Van alle Plaatsen, welke ik tot nog toe buiten het Kaapsche distrikt gezien had, pronkte niet ééne met zulke schoone tuinen en vruchtboomen, voornamelijk van zure en zoete limoenen, en dat van de grootste en beste foort die ik ooit gezien heb, maar het aanmerkelykste is, dat deze tuinen, welke uit kleigrond bestaan, langs de afhellingen der bergen aangelegd zijn, zonder door loopend water bevochtigd te kunnen worden; een bewijs, dat men door kunst en vlijt van de landerijen in Zuid-Afrika, onder welke rangschikking de

dezelve ook behooren, alles mag verwachten, en zich niet moet laten misleiden door valsche berigten nopens de cultuur dier landen, welke men maar al te dikwijls van de Kapenaars ontvangt; gelijk men ook mij zelve, ten opzichte der tuinen en vruchtboomen, heeft willen doen gelooven, dat dezelve op hoog land of op het afhellen der bergen niet met voordeel konden worden aangelegd, wijl geenerlei zulke vruchtdragende boomen aldaar wilden groeijen. De genoemde Plaats heeft ook wijngaarden, en is tevens eene goede Koren- en Veeplaats. In het vervolg mijner reize ben ik meerdere Plaatsen gepasseerd, behoorende aan kinderen en kinds-kinderen van gemelde weduwe TERBLANS, welke ik allen als vlijtige industrieuze Landbouweren en gulhartige vriendelijke menschen heb leeren kennen.

Den achttienden, des morgens vroeg, vervolgden wij onze reize verder met voorspan-ossen van jufvrouw TERBLANS, trokken over eenen hoogen berg, en kwamen, na anderhalf uur, op de Plaats van CORNELIS VANDER WATT, Veld-korner van het distrikt van de *Plettenbergs-baai*, die mij weder andere voorspan-ossen gaf, waarmede wij de reize voortzetterden tot anderhalf uur voorbij de *grootte Brak-rivier*, welker mond wij ten tijde der ebbe pasfeerden, en verder over eenen hoogen en stijlen berg, tot bij de Plaats van de weduwe ROELOFS, alwaar mijne ossen, die vooruit gedreven waren, voorgespannen werden. Wij trokken